

Haastatteluita – Intervjuer

61 vuotta yhteiseloa, 123 vuotta maantiedettä: Haastattelussa Hannele ja Kalevi Rikkinen

Suomalaisen maantieteen lähihistoria on läsnä Hannele ja Kalevi Rikkisen kodissa. Kirjahyllystä löytyy usean metrin verran Rikkisten kirjoittamia tutkimuksia sekä oppi- ja tietokirjoja. Esillä on myös kultainen Fennia-mitali, joka myönnettiin Kaleville vuonna 1999 tunnustuksena hänen poikkeuksellisen ansiokkaasta elämäntyöstään maantieteen hyväksi. Hannelen työtä kunnioittaa puolestaan maantieteen opetuksen edistämisestä vuonna 2006 myönnetty Modeen-mitali.

Elävimmän tieteenalan viimeiset 60 vuotta välitvät kuitenkin Rikkisten muistoista ja huomioista. Maantieteen opettajana ja maantieteen didaktiikan professorina työskennellyt Hannele aloitti maantieteen opintonsa vuonna 1956, kulttuurimaantieteen professorina pitkään toiminut Kalevi puolestaan vuotta myöhemmin. Tutkijantiensä varrella Rikkiset ovat nähneet niin maantieteen teoria- ja menetelmäpohjan kuin yhteiskuntasuhteenkin muuttuvaan useaan kertaan. Lisäksi he ovat vaikuttaneet merkittäväällä tavalla alan koulu- ja yliopistopetuksen kehittymiseen, tiedepoliittisiin asemaan sekä sisäiseen organisoitumiseen – puhumattakaan siitä, miten monta maantieteilijäsukupolvea he ovat kasvattaneet.

Tutkijan, opettajan ja tietokirjailijan urien rinnalla on kulkenut koko ajan myös elämänkumppanuus, joka alkoi osakunnan tanssiaisista Kalevin fuksisyksynä 1957.

Olette olleet niin olennaisia vaikuttajia maantieteen alalla, että on vaikea kuvitella suomalaista maantiedettä ilman Rikkisiä. Oliko alan valinta aikoinaan kuitenkin sattumaa, vai oliko ajatus maantieteilijän urasta mielessänne jo kouluvuosina?

K: Minulla oli sotaväessä sellainen mielikuva, että haluan metsänhoitajaksi, koska olin ollut Ruotsissa metsätoissa koulupoikana. Luokkakaverini Seppo Siirilä [myöhemmin Tampereen yliopiston aluetieteen professori] oli samaa mieltä, joten päätimme

me lähteä opiskelemaan Helsinkiin. Mutta Sepon sisko oli naimisissa metsänhoitajan kanssa ja tämä varoitteli, että metsänhoitajat eivät saa Suomessa töitä. Niinpä päätimme ryhtyä biologian ja maantieteen opettajiksi.

Sotaväessä luin jo tietokirjaa maapallon maantieteestä, koska ajattelin että se voisi antaa pohjaa karsintoihin. Pääsinkin heti lukemaan maantiedettä ja kasvitiedettä, ja niin se opiskelu alkoi syksyllä 1957. Sivuaineenani oli geologia.

H: Koulussa oli maantiedettä 1950-luvulla varsin vähän ja se oli lähinnä aluemaantiedettä. Eläin- ja kasvitiede olivat paljon voimakkaampia aloja. Onneksi opettajanani Saarijärven yhteiskoulussa oli Inkeri Taube, joka muun muassa kirjoitti maantieteellisiä lastenkirjoja. Emme käyttäneet tunneilla lainkaan oppikirjoja, vaan hän luennoi meille ja me kirjoitimme kaiken vihkoon. Taubella oli laaja maailmankuva, joten hän käsitteli paljon muutakin kuin oppikirjojen teemoja. Taube myös innosti minua, kun päätin, että haluan Helsinkiin.

Kalevi varttui Nurmossa ja Seinäjoella ratavartijan lesken ainoana lapsena ja Hannele maalaistalon toisena tyttärenä Saarijärvellä. Sukutaustanne eivät olleet siis millään tavalla akateemiset. Elämänurastanne tulee mieleen emeritusprofessori Kauko Mikkosen omaelämäkerrallinen katsaus (Aijalan kaivoskylä sosiaalisen murroksen ilmentymänä, Terra 123: 3), jossa hän pohtii sitä, millaisen yhteiskunnallisen loikan sukupolvenne teki osana suomalaisen hyvinvointivaltion kehittymistä. Miltä tällainen ”luokkaretki” on tuntunut – teidän lapsenne ja lapsenlapsennehan ovat jatkaneet rai-vaamallanne akateemisella tiellä?

K: Kukaan suvussani ei ollut käynyt oppikoulua ennen minua. Äiti oli käynyt vain kansakoulua, ja hänen vanhempi veljensä ei ollut lukutaitoinen. Mutta tein valintoja itse. Kun äiti löysi rosakoris-

tani papereita, hän kysyi mitä ne ovat. Sanoin että olen harjoitellut opiskelemasta, jolloin äiti käski lopettamaan. Silloin oli Pohjanmaan maaseudulla sellainen oppi, että jos lukee liikaa, tulee hulluksi.

Koulu oli vastenmielistä, mutta yliopisto-opiskelu tuntui taivaalta – sai tehdä sitä mistä tykkäsi. Ja tietenkin sillä oli merkitystä, että tapasin Hannelen heti Helsinkiin tultuani. Hannele oli minun tapaan ahkera opiskelemaan. Kihlat ostimme August Tammekannin luennon väliajalla syksyllä 1958.

H: Minä inhosin koulua yhtä lailla, mutta yliopistossa opinnot lähtivät vetämään. Vanhempani eivät kuitenkaan ymmärtäneet valintaani. Siskoni oli koulumyönteinen ja hyvä koulussa, ja kun hän lähti Helsinkiin opiskelemaan saksaa, tajusin että herranen aika, nythän minun pitäisi jäädä kotitilalle odottamaan että joku nai talon ja ottaa minut kaupapäällisiksi. Silloin minäkin päätin tulla Helsinkiin.

K: Tässä näkee hyvin miten maailma on muuttunut, samoin kuin ihmisten ajatukset ja elintavat. Ei meillä ollut esimerkiksi kotona televisiota tai puhelinta. Ensimmäisen televisioni sain väitöslahjaksi vuonna 1966. Ja kun muutin Hannelen kanssa yhteen, ilmoitin että meille ei sitten tule puhelinta – että koskaan en ole puhelinta tarvinnut enkä tule tarvitsemaan.

Allan Tiitta on kuvannut J. G. Granö -elämäkerassaan (Sinisten maisemien mies. J.G. Granön tutkijantie 1882–1956, SKS 2012) koruttomasti Helsingin yliopiston maantieteen laitoksen tunnelmia toisen maailmansodan jälkeen. Resursseja ja henkilöstöä oli vähän, sota oli vienyt monia opiskelijoita, saksalaiseen maantieteeseen tukeutuneet traditiot olivat katkenneet ja alan aiemmin vahva yhteiskunnallinen asema oli muuttumassa. Olivatko tunnelmat samanlaiset vielä 1950-luvun lopulla?

K: Laitos oli varsin pieni. Professori Leo Aario oli esimies ja hän edusti maantiedettä kokonaisuutena. Lisäksi siellä olivat August Tammekann, virolainen maantieteilijä, ja juuri valittu luonnonmaantieteen professori Veikko Okko. Nämä herrat johtivat laitosta ja heidän keskinäinen yhteydenpitonsa oli vähäistä. Tämä tunnelma heijastui oppilaskuntaan. Minä olin hengeltäni kulttuurimaantieteilijä, mutta hakeuduin kuitenkin Okon oppilaksi. Väittäisin että se oli hyvä ratkaisu.

H: Aario työsti silloin *Suomen Kartaston* neljättä laitosta (1960), ja häneltä menivät melkein henki ja innostus.

K: Hän tuli luennoille puolipökyrässä ja esitteli aina seuraavan kartan, joka tulee kartastoon. Näki että nyt on mies asian sisällä.

H: Muistan, että kurssikavereistani monet nauroivat sille, että valitsin maantieteen. He kyselivät, haluanko vain piirtää maailmankarttoja, kun kaikki harjoitustyöt olivat karttojen väritymistä.

Näihin aikoihin alkoi kuitenkin kehittyä uusia tarkastelutapoja, jotka pohjautuivat tilastollisiin menetelmiin ja alueiden välisen vuorovaikutuksen hahmottamiseen. Näiden lähestymistapojen avulla maantiede löysi itselleen uudenlaisen yhteiskunnallisen roolin, jossa se vaikutti olennaisella tavalla esimerkiksi aluesuunnittelu- ja aluekehitysjärjestelmien syntyyn, ja siten laajemmin koko hyvinvointivaltio-projektin tilalliseen muotoutumiseen.

K: Mauri Palomäki [myöhemmin Vaasan kaupakorkeakoulun / yliopiston talousmaantieteen professori] teki tuolloin väitöskirjaansa, josta tuli kuuluisa. Sen kautta keskus- ja vaikutusalue tutkimus alkoivat saada huomiota. Jo väitöstilaisuudessa vastaväittäjä sanoi, että tällaisen järjestelmän luominen on uutta. Katsojakunnassa istunut Turun yliopiston professori Oiva Tuominen huusi silloin, että ”ei, minä sanoin tämän jo väitöskirjassani” [*Das Einflussgebiet der Stadt Turku im System der Einflussgebiete SW-Finnlands*, 1949]. Siitä tuli henkinen riitasuhde Tuomisen ja Palomäen välille.

Uutta matemaattista maantiedettä edusti myös dosentti Reino Ajo, joka oli väitellyt vuonna 1944 Tampereen liikennealueesta. Hän oli Väinö Auerin oppilas ja vähän sukulainenkin. Ja Auer oli tavallaan tuomassa keskus- ja vaikutusaluejärjestelmää Suomeen jo 1920- ja 1930-luvuilla. Mutta sanoisin, että vasta Palomäen myötä tällaiset teoriat tulivat kunnolla esille. Hänellä oli merkittävä rooli myös [vuosina 1956–1973 toimineessa] valtakunnan-suunnittelutoimistossa.

Muistatteko vielä, mitä maantieteen laitoksella luettiin ja mistä haettiin vaikutteita noina vuosina?

K: Siinä näkyi vielä vanhan saksalaisen tradition vaikutukset. Minä luin kaikki tenttikirjat saksaksi.

H: Ja minä englanniksi.

K: Myös Ruotsi oli aivan olennainen suunta. Väitöskirjani sai esimerkiksi paljon vaikutteita Uppsalan yliopiston professori Gerd Enequistin töistä. Olin hänen kanssaan kirjeenvaihdossa, ja kun

lopulta tapasimme, minulle oli yllätys, että hän olikin nainen.

Enequist innosti minua pohtimaan taajamien raajamista. Ruotsalainen maantiede oli jo käynyt sen kehityskulun, joka oli käynnissä Suomessa, ja sieltä omaksuttiin muun muassa koko taajama-ajattelu. Tämä kuvasti koko yhteiskunnan ja aluerakenteen muuttumista. Ei ollut enää selvärajaista kaupunkia ja maaseutua, vaan alkoi syntyä näitä pienempiä keskuspaikkoja, joihin hahmottui uudenlainen asutuksen muoto. Tämä muutos tarjosi meille paljon tutkittavaa.

Vaikka suomalainen yliopistomaantiede vaikutti tuolloin ennen kaikkea kansallisella tasolla, pidettiin kansainvälisiäkin suhteita tiiviisti yllä esimerkiksi Suomen Maantieteellisen Seuran julkaisuvaihdon avulla. Lisäksi noiden aikojen Terroissa oli matkakuvauksia, jotka dokumentoivat paitsi sitä missä suomalaiset maantieteilijät liikkuivat myös sitä miten he maailmaa havainnoivat. Näistä kuvauksista välittynyt ”oppineen matkailijan” rooli taisi olla olennainen osa maantieteilijäiden titeettiä.

K: Silloin oli voimassa se vanha ajattelu, että pitää opetella kieli ennen kuin lähdetään retkelle. Niinpä minäkin harjoittelin unkarin kieltä ennen kuin lähdin 1960-luvun puolivälissä Suomalais-unkarilaisen kulttuurikomitean stipendiaatiksi Unkariin.

Ja oli myös tyyppillistä, että matkoilla tehtiin pieniä tutkielmia. Unkarin matkalla tämä oli kuitenkin ongelma, koska siellä oli sosialistinen järjestelmä. Minulle sanottiin, että ei saa tutkia kulttuurimaantiedettä, sillä se tuo mukanaan politiikkaa. Minua tarkkailtiin ensin pitkään, ja vasta sen jälkeen ilmoitettiin että ”vieras lähtee nyt jatko-opiskelijoiden kanssa Balatonin rannalle tutkimaan geomorfologisen muodonmuutoksen problematiikkaa”.

Kun Hannele tuli sinne myöhemmin, hän kysyi mitä haluaisin tutkia, ja minä vastasin että sosialistista kylää. Hannele oivalsi, että viikonloppuna, kun professori on Budapestissa, voisimme tehdä lähikylään viikonloppuretken. Niinpä menimme sellaiseen kylään kuin Nemesvámos. Maatalous oli perustunut siellä aiemmin omavaraistalouteen, mutta kun tuli tämä ”uusi parempi järjestelmä”, asukkaille ilmoitettiin, että hävittääkää kaikki navetat, nyt kaikki toimintaa tapahtuu yhteisissä kolhooseissa. Tämä muutos kiinnosti minua kovasti.

Löysimme kunnantoimistosta vanhan kartan vuodelta 1932. Pohdin miten saisin sen itselleni, jotta voisin verrata uutta tilannetta siihen. Onneksi Hannele keksi että meillä on mukamme voipaperia. Piirsimme kartan sille lyijykynällä samalla kun vakuuttelin unkariksi toimiston johtajalle, että

ei hätää, tässä ei ole mitään vaarallista. Seuraavan illan aikana laadin sitten oman kartan nykytilanteesta. Tästä tuli lopulta *Acta Geographicaan* saksankielinen tutkimus [Ein ungarisches Dorf (Nemesvámos) im Süd Bakony, *Acta Geographica* 18: 5]. Se oli oikeastaan ensimmäinen sen kaltainen tutkimus sosialistisesta kylästä.

Kun tästä tapahtumasta tuli kolme vuotta sitten kuluneeksi 50 vuotta, kävimme Hannelen kanssa katsomassa, miltä se kylä näyttää nyt. Nythän se on taas kapitalistinen kylä. Pidän tästä pienen esitelmän Suomen Maantieteellisen Seuran vuosikokouksessa.

Viittasitte aiemmin siihen, että 1960-luvulla käytettiin vielä yleisesti saksankielisiä tenttikirjoja, ja tutkimuksetkin kirjoitettiin monesti saksaksi – esimerkiksi Kalevin väitöstutkimus [Geographische Abgrenzung von Städtischen Agglomerationen auf Grund ihres räumlichen Wachstums in Süd-Pohjanmaa, Finnland, 1966]. Tieteenalan orientatio tuntui kääntyvän kuitenkin voimakkaasti kohti anglosaksista maailmaa. Tekin asuutte Yhdysvalloissa Kalevin väitöksen jälkeen. Mikä oli tämän tutkimusvaihdon tausta ja miten yhdysvaltalainen maantiede erosi tuolloin suomalaisesta?

K: Koulussa koko ikäluokkani opiskeli saksaa. Englantia emme sen sijaan lukeneet, ja tämä heijastui myöhemmin omaan opetustyöhöni. Olen saanut siitä kärsiäkin, sillä nykyisinhan juuri englanti on tieteen julkinen kieli ja ihmistenvälisen kanssakäymisen kieli yliopistossa. Omat lapset ja lapsenlapsenhan puhuvat sitä kuin tyhjää vain.

Kielitaidon kehittäminen oli tärkeä syy siihenkin, että matkustimme Yhdysvaltioihin. [Helsingin kaupparokkeakoulun talousmaantieteen ja Helsingin yliopiston maantieteen professori] Stig Jaatinen oli ollut siellä tekemässä tutkimusta, ja kun olin väitellyt, hän sanoi, että Rikkinen pitää saada Amerikkaan edistymään. Niin menimme Minnesotan Minneapolisiin, josta käsin tein tutkimusmatkoja Minnesotan pohjoisosan suomalaisseuduille. Tutkin etenkin sitä, miten Kalevalan townshipin maatalous oli kehittynyt 1930-luvulta 1960-luvulle. Ensin oli ollut maito- ja sekataloutta, sitten liha-taloutta. Ja lopulta Pohjois-Minnesotan suomalais-asutus oli aivan autioitunut.

Sikäläinen maantieteen laitos oli jotakin aivan muuta kuin mihin olin tottunut. Siellä oli monta professoria, joista jokaisella oli oma kehityshaaransa tai jokin alue, johon he olivat keskittyneet. Minullakin oli oma linjani, kun olin siellä tutkimassa suomalais-ugrilaisten oloja.

Samalla näimme laajemmin sikäläistä yhteiskuntaa, emmekä yksinomaan hyvässä. Huomasimme

Kalevi ja Hannele Rikkinen juhlimassa Kalevin 80-vuotispäivää Helsingin Eteläsatamassa.
(Kuva: Jouko Rikkinen, 05/16)

esimerkiksi, miten voimakas vaikutus on sillä, oletko valkoinen, musta tai intialainen. Esimerkiksi yhdellä konferenssimatkallamme Kansasiin intialaiset kollegamme eivät saaneet yöpyä samassa hotellissa kuin me. Tästä syystä useat vaikutelmistamme olivat negatiivisia ja etenkin Hannele kaipasi monesti kotiin. Minulle tarjottiin stipendiaattivuoteni päätteeksi professorin tehtäviä, mutta päätimme palata Suomeen.

Yhdysvaltain-aikamme päätteeksi lähdimme kiertämään maata ympäriinsä. Kiersimme seitsemän viikkoa teltan kanssa ja lapset olivat tietenkin mukana – Leila täytti kolme vuotta Texasin rajalla. Suomeen palattuani luennoin pitkän aikaa sitä mitä olin nähnyt ja kuullut. Myöhemmin teimme myös pienen kirjan, johon koottiin kirjoitamme tuon vuoden ajalta [*Kirjeitä Minnesotasta 1966–1967*, Gummerus 2002].

H: Minulle Yhdysvallat oli karvas pettymys. Olimme aina ajatelleet, että Amerikka on jotain ylevää, mutta se olikin jotain ihan muuta. Oli surullista nähdä ristiriita eri taustoista tulevien ihmisten välillä, eiväthän eri ryhmät olleet edes tekemisissä toistensa kanssa. Meillä ei ollut ennakkoluuloja, ja olimmekin sitten sujuvasti niin professorien kuin opiskelijoidenkin parissa, taustaan katsomatta.

Maantieteellisen tutkimuksen painopisteiden muutos toisen maailmansodan jälkeen vaikutti hyljälleen myös alan kouluopetukseen. Esimerkiksi

1960-luvun oppikirjoissa alkoi olla jo runsaasti kuvitusta, ja perinteisen alue- ja yleismaantieteeseen jakautuneen opetussisällön tilalle ilmiöperäisiä lähestymistapoja, alueiden välisten vuorovaikutusten pohtimista sekä oppilaiden omia elämänpirejä korostavia näkökulmia. Te seuraisitte tätäkin muutosta läheltä. Hannele toimi oppikoulun lehtorina vuosina 1968–1975, Helsingin yliopiston didaktiikan lehtorina vuosina 1976–1984 ja lopulta maantieteen didaktiikan apulaisprofessorina ja professorina. Lisäksi kumpikin teistä kirjoitti oppikirjoja kouluihin ja aikuisopistoihin. Miten päädyitte näihin tehtäviin?

H: Olimme molemmat hakeutuneet jo alussa opettajankoulutukseen ja käyneet auskultoimassa. Sen jälkeen Kalevilla alkoi yliopistoura ja minä menin tuntiopettajaksi. Sain kuitenkin slaagin töiden alkaessa. Kouluni oli vanha kunnon vihreän veran koulu, jonka opettajanhuoneessa vallitsi vahva hierarkia. Eiväthän lehtorit sanoneet edes päivää vähän yli parikymppiselle tuntiopettajalle. Minulle tuli sellainen olo, ettei minusta ole tähän. Niinpä jäin sitten kotiin lasten syntyessä [Jouko Rikkinen syntyi vuonna 1961 ja Leila (myöh. Virta) kolme vuotta myöhemmin].

Saimme noihin aikoihin oman asunnon yliopiston virkamiesliiton talosta Vallilassa. Samassa kerroksessa asui Kallion yhteiskoulun silloinen vararehtori, joka pyysi minua sijaiseksi lukioon. Panin vastaan, mutta kyllä sitten lähdin. Kiersimme kou-

lutalon Kalevin kanssa ympäri ensimmäistä työpäivääni edeltävänä iltana.

K: Raputkin harjoittelimme. Että kyllä se siitä lähtee.

H: Kyllä minä sitten tykkäsin siitä. Yksi oppilaani tosin tunnusti myöhemmin, että minulle sattui hyvin villi luokka. Oppilaat olivat kuulemma ajatelleet, että sitten kun sijainen tulee, niin näytämme sille. Mutta kun luokkaan astuessani kompastuin kynnykseen, kaaduin ja sanoin vain ”oho”, ei kukaan viitsinytkään enää kiusata. Yksi sen luokan oppilaista oli Tarja Halonen, eli olen opettanut Suomen presidenttiä.

K: Hannelella on selvästi ollut erityistä etevyyttä opetuksen suhteen. Mutta olen ollut tyytyväinen myös omaan opettajan pätevytyeni. Sanoisin että se on heijastunut yliopisto-opetukseeni sekä taitona että rohkeutena. Minulla ja luonnonmaantieteen professori Toive Aartolahdella oli tapana sanoa kaikille opiskelijoille peruskurssilla, että menkää opettajankoulutukseen ja ottakaa se pätevyys, vaikka teistä ei lopulta tulisikaan opettajia. Nykyisin tämä viesti ei taida olla yhtä yleinen.

Millaisena koitte opetuksen sisällöllisen muutoksen noina vuosina? Ilmeisesti aika oli ainakin kypsä muutokselle.

H: Vanha maantieteen opetus tuntui silloin hirveän jähmeältä. Se oli vain sitä aluemaantiedettä, valtioita ja kaupunkeja. Siksi pidin siunauksena, että sain lehtorinviran Tapiolan yhteiskoulussa, jonka rehtorina toimi Heikki Niemelä. Hän vei opetusta innokkaasti eteenpäin, ja koulussa oli muitakin uudistushaluisia opettajia, esimerkiksi Lyyli Virtanen ja myöhemmin Joensuun yliopiston professoriksi edennyt Leena Aho. Se oli mahtava koulu. Ja yksi aivan ensimmäisistä oppilaistani oli Markku Löytönen, josta tuli myöhemmin kulttuurimaantieteen professori ja läheinen kollega.

K: Maantiede koulussa oli tullut tuolloin siihen vaiheeseen, että yksinkertaista aluemaantiedettä alettiin kritisoida. Kun uutta opetussuunnitelmaa alettiin kehittää 1970-luvulla, tulivat yliopistomaantieteilijät mukaan kehittämistyöhön. Minut oli nimitetty kulttuurimaantieteen professoriksi Helsingin yliopistoon vuonna 1973, ja samoihin aikoihin olin myös Suomen Maantieteellisen Seuran puheenjohtaja. Koin siis tämän vähän velvollisuudeksenikin. Olin Aartolahden kanssa kouluhallituksen kehitysryhmässä, jota veti maantieteen opettaja ja myöhempi opetusneuvos Esko Lauvajainen.

Siltä pohjalta laadimme myös lukuioiden ja aikuisopistojen maantieteen oppikirjan. Se loi taustaa myöhemmälle *Geo*-oppikirjalle, joka on ollut eri muodoissaan käytössä jo yli 30 vuotta. Kirjoissa näkyivät hyvin uudet esikuvamme, nämä haggetit ja strahlerit [Peter Hagget, Arthur ja Alan Strahler]. Lisäksi Pentti Viitala [myöhemmin Helsingin yliopiston suunnittelumaantieteen professori] toi mukaan suunnittelumaantieteen näkökulmia. Nämä uudet elementit tulivat esille myös opetussuunnitelmassa, vaikka opettajakunta valittikin siitä aluksi.

H: Ihan hirveästi. Opettajathan olivat tottuneet johonkin ihan muuhun.

Opetussisällön kehittyessä päivittyi myös opettajankoulutus. Rakennettiinko uusi didaktinen lähestymistapa tyhjän päälle, vai vaikuttivatko kansainväliset esimerkit siihen?

H: Lyyli Virtanen tavallaan veti minut siihen mukaan siihen koulutuksen kehittämiseen. Se oli siis Tapiolan peruja. Teimme jaon, että hän pitää huolen luokanopettajien kehittämisestä ja minä maantieteen. Kun Otavalta pyydettiin sitten kirjoittamaan didaktiikan kirjaa, suostuin ilman muuta [Maantieteen didaktiikka, 1977].

Esikuvat tulivat suoraan Yhdysvalloista. Olin tutustunut Minnesotan vuotemme aikana sikäläiseen ”High School Geographical Project” -kehityshankkeeseen, jonka kaiken materiaalin sain käyttööni. Käytin sitä ensin Tapiolassa lukio-opetuksessa ja kehitin didaktisia ajatuksiani sen pohjalta.

Yhdysvalloista tuli 1970-luvulla myös tieteellisiä suuntauksia, jotka vaikuttivat pikkuhiljaa suomalaisen maantieteenkin sisällölliseen kehitykseen. Etenkin Joensuun yliopiston nuoret maantieteilijät, kuten Perttu Vartiainen ja Anssi Paasi, haastoivat vallinneet tarkastelutavat alueeteoreettisilla ajatuksillaan. Terran sivuilla käytiin 1970-luvun lopulla kiivaaksikin äitynyttä keskustelua, jossa vanhempi tutkijakaarti ilmaisi huolensa siitä, ettei maantiede pysty perustelevaan yhteiskunnallista tarpeellisuuttaan, jos se tukeutuu monimutkaisiin teorioihin ja hankalasti hahmottuvaan sanastoon. Vastakkainasettelussa tuntui olevan myös alueellinen ulottuvuus helsinkiläisten väittelässä joensuulaisten kanssa. Miten suhtauduitte tähän polemiikkiin?

K: En muista sitä. En osallistunut. Mutta muistan kyllä, että Joensuun väki, professori Juhani Hult ja muut, jäivät hieman omaan maailmaansa, erilleen Turusta ja Helsingistä. Oulusta löytyi ehkä enemmän ymmärrystä. Oulun laitosta johti silloin professori Uno Varjo, joka suhtautui moneen kieltei-

sesti, mutta minulle hän oli läheinen ystävä. Joensuun porukkaan minulla oli vain vähän kytkentää. Olin siellä muistaakseni kahdesti vastaväittäjänä.

Mutta tuollainen kuuluu tieteen luonteeseen. Analyysimenetelmät, kieli ja tekniikat kehittyvät, ja välillä muutokset ovat nopeitakin. Ovathan tilastolliset menetelmätkin muuttuneet aivan valtavasti noista ajoista. Muistan kyllä, että 1980- ja 1990-luvuilla jotkut nuoret tutkijat kävelivät pää toiseen suuntaan minuun nähden, mutta siitä tuli sitten oma porukkansa, joka teki kirjoja ja hyviä esityksiä. Ja välillä minäkin jouduin vaihtamaan ajatuksiani.

Kun ajattelee tieteenharjoittajia eri aloilla, niin on tyyppejä jotka eivät koko ikänensä vaihda näkökulmiaan vaan antavat opiskelijoilleen aina samoja aiheita. Esimerkiksi eläintieteessä professori Paavo Suomalainen teetti vuosikausia tutkielmia aiheesta ”Siilin talviuni”. Ja paleontologian professori Matti Sauramo laittoi opiskelijansa aina tutkimaan Itämeren kerrostumia. Mitä pienempi ala, sitä voimakkaampi on yhden ihmisen vaikutus ollut. Monella alalla on varmasti toivottu, että voi kun se ja se jäisi eläkkeelle tai kuolisi, niin tiede pääsisi eteenpäin.

Kalevi jäi eläkkeelle keväällä 1999. Tuolloin oli jo nähtävillä maantieteen nykyinen pyrkimys aktiiviseen kansainväliseen julkaisemiseen. Samoihin aikoihin tutkijoiden julkaisuprofileissa hahmottui toinenkin kehityslinja. Aiemmin monet maantieteilijät kirjoittivat tai toimittivat aktiivisesti yleistajuisia maantieteellisiä tietokirjoja, ja Kalevikin toimi Otavan virallisena maantieteilijänä. Nyt tällaisia teoksia ei enää juuri julkaista. Koetteko aktiivisina tieto- ja oppikirjailijoina, että maantieteilijöiden pitäisi pyrkiä edelleen esittelemään osaamistaan ja tietoaan suurelle yleisölle? Ja millaisessa muodossa tämä tieto kannattaisi nykyisin esittää?

K: Sinä saatat tietää tämän meitä paremmin. Mutta yleisesti sanoisin, että tieteenalan aseman ylläpitäminen vaatii paljon muutakin työtä kuin kirjoittamista. Maantieteilijähän ovat perinteisesti sijoittuneet esimerkiksi yliopistohallinnossa ja virastoissa hyvin, ja sillä on varmasti ollut moninaisia vaikutuksia alan menestykseen. Lisäksi pitää osata hyödyntää kehittyvää tekniikkaa. Olen joskus miettinyt, vaikuttaako uusi tekniikka maantieteeseen positiivisesti vai negatiivisesti, mutta uskon että alalla on mahdollisuudet hyötyä siitä. Maantiedehän siirtyi esimerkiksi ylioppilaskirjoituksissa ensimmäisten joukossa sähköiseen muotoon ja teknologian etuja alan opetuksessa on mietitty varmasti paljon.

H: Panin taannoin surulla merkille, että maantieteeltä vietiin toinen pakollinen lukiokurssi. Se oli

sääli, sillä maantieteellä olisi paljon annettavaa monen tärkeän ilmiön ymmärtämiseen. Tiedän, että tuohon päätökseen yritettiin vaikuttaa, mutta ehkä hallinnolliseen toimintaan pitäisi löytyä vieläkin enemmän intoa.

Muistan kun maantiedettä oltiin pudottamassa kokonaan pois lukiosta 1970-luvulla. Laulajainen oli silloin hereillä kouluhallituksessa ja ilmoitti että jotain pitää tehdä. Hän oli yrittänyt soittaa Kaleville kun Kalevi oli ulkomailla, ja haukkui sitten minut eräillä koulutuspäivillä: ”Missä ne maantieteilijät ovat? Eivätkö ne ymmärrä että koko ala putoaa kohta lukiosta pois?” Lupasin, että Kalevi ottaa asian ajaakseen heti matkalta palattuun. Ja niinhän sinä teit. Menit suurin piirtein lentokentältä saunaan ja ryhdyit tekemään uutta opetussuunnitelmaa Laulajaisen ja Aartolahden kanssa.

Taistelu kesti monta vuotta ja Kalevi teki kovaa työtä. Sen vuoksi piti kirjoittaa se uusi lukion kirja, ja sitä piti esitellä joka paikassa. Vuonna 1974 saatiin sitten uusi opetussuunnitelma läpi, vaikka asiasta päättäneitä työryhmää kouluhallituksessa vetänyt englannin kielen lehtori oli sitä mieltä, että maantieteellä ei ole merkitystä. Hänen mielestään ainoastaan kielillä oli.

K: Kouluhallituksen isolla ryhmällä oli tärkeä kokous eräänä päivänä kello yhdeksän. Menin paikalle kahdeksalta odottamaan ja keskustelemaan ryhmän puheenjohtajan kanssa. Kokouksessa Leena Laulajainen esitteli suunnitelmaamme, ja lopulta tosiaan voitimme: maantiede siirrettiin kemian tilalle. Näin se tapahtui, vaikka siitä ei paljon puhuttu. Tiedän että kouluhallituksessa monet asiat ovat olleet henkilösidonniaisia ja etenkin historian ylitarkastajat ovat päässeet vaikuttamaan mahdollisesti.

Kuinka paljon seuraatte tieteenalan kehitystä ja asemaa nykyisin?

H: Kyllä se on oikeastaan mennyttä elämää meidän kohdallamme. Me olemme olleet jo niin kauan eläkkeellä.

Lasten ja lastenlasten ansiosta tiedämme tietenkin jotakin. Seuraamme Joukon ja professori Petri Pellikan perustaman Taitan-tutkimusaseman kuulumisia, ja nythän pojanpoikamme Aleksikin on siellä opiskelemassa. Hänen kauttaan olemme saaneet kuulla myös kaukokartoitusmenetelmistä ja kaikista niistä mahdollisuuksista, joita maantieteelliset menetelmät voivat antaa esimerkiksi arkeologian tutkimukselle.

Lisäksi olen ilokseni kiinnittänyt huomiota siihen, että maantieteeseen tulee nykyisin paljon opiskelijoita muilta aloilta. Maantiede on rinnakkainen

aihepiiri monen alan kanssa ja siksi suosittu. Tämäkin osoittaa, että maantiede on edelleen hyödyllinen ja tarpeellinen ala.

K: Pari vuotta sitten Markku Löytönen pyysi meitä kirjoittamaan maantieteen osuuden Suomen tietokirjailijoiden kustantamaan teokseen *Oppikirja Suomea rakentamassa* (2017). Kirja ilmestyi viime vuonna ja olimme oikein iloisia, että saimme kirjoittaa siihen. Se on viimeisin julkaisumme.

H: Näihin vuosiin on mahtunut paljon kaikenlaista. Mutta ne ovat olleet antoisia vuosia, joiden myötä

on vahvistunut ymmärrys siitä, että kaikki tasoittuu aina ja asiat löytävät omat väylänsä. Ja tietees- tä meille ei ole koskaan tullut riitaa. Niin selvästi olemme molemmat maantieteilijöitä.

HANNU LINKOLA
*Kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen
koulutusohjelma,
Turun yliopisto*

